

5. Яблоков Н.П. Криминалистика / Н.П.Яблоков. – М.: БЕК, 1996. – 689 с.

6. Хараберюш І.Ф. Формування нових оперативно-технічних заходів як напрямок розвитку ОРД / І.Ф.Хараберюш // 90 років карному розшуку України та проблеми вдосконалення його діяльності у сучасних умовах боротьби зі злочинністю: Додаток до спецвипуску Вісника ЛДУВС ім. Е.О.Дідоренка № 2, 2009. – У 2-х ч. – Ч.1. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О.Дідоренка, 2010. – С. 62-69.

7. Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел. Общая часть [Под ред. В.М.Атмажитова]. – М.: Акад. МВД СССР, 1990. – 309 с.

8. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: Загальна частина: Підручник [Під заг. ред. Л.В.Бородича (авт. кол.: Е.О. Дідоренко, І.П. Козаченко, Я.Ю. Конрат'єв, В.П. Пилипчук, В.Л. Регульський)]. – Луганськ: РВВ ЛДВС, 1999. – Т. 1. – 390 с.

9. Хараберюш І.Ф. Деякі особливості визначення терміна "спеціальна техніка" в умовах протидії злочинам у сфері нових інформаційних технологій / І.Ф.Хараберюш // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС ім.10-річчя незалежності України / Методологічні проблеми теорії та практики оперативно-розшукової діяльності в сучасних умовах. Спецвипуск. № 4. У 2-х частинах. Ч. 1. – Луганськ: РВВ ЛАВС, 2005. – С. 230-236.

10. Філіпенко Н.Є. Окремі аспекти вирішення завдань ОРД за допомогою спеціальних оперативно-технічних засобів / Н.Є. Філіпенко // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС ім.10-річчя незалежності України / Методологічні проблеми теорії та практики оперативно-розшукової діяльності в сучасних умовах. Спецвипуск. № 4. У 2-х частинах. Ч.2. – Луганськ: РВВ ЛАВС, 2005. – С.97-107.

11. Гора І.В. Криміналістичне забезпечення контррозвідувальної діяльності (аспекти оперативного мистецтва) / І.В. Гора // Оперативне мистецтво в діяльності СБ України. – К.: НАСБУ, 2000. – С. 146-149.

УДК 343.13

Л.В. Карабун

СТАДІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ І СТАДІЇ У КРИМІНАЛЬНО- ПРОЦЕСУАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджена актуальна для теорії і практики проблема співвідношення стадій функціональної послідовності кримінально-процесуальної діяльності та стадій її логічної послідовності. Обґрунтовано наявність у кримінально-процесуальній діяльності двох різновидів стадій: 1) стадій діяльності; 2) стадій у діяльності.

Ключові слова: *кримінально-процесуальна діяльність; стадії; логічна послідовність; функціональна послідовність.*

Исследуется актуальная для теории и практики проблема соотношения стадий функциональной последовательности уголовно-процессуальной деятельности и стадий ее логической последовательности. Обосновано наличие в уголовно-процессуальной деятельности двух видов стадий: 1) стадий деятельности; 2) стадий в деятельности.

Ключевые слова: *уголовно-процессуальная деятельность; стадии; логическая последовательность; функциональная последовательность.*

The actual for a theory and practice problem of correlation of the stages of functional sequence of the criminal procedure activity and stages of its logical sequence has been investigated. There was grounded a presence of two types of the stages in criminal procedure activity: 1) stages of activity; 2) stages in activity.

Key words: *criminal procedure activity; stages; logical sequence; functional sequence.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Кожний із дослідників, який торкається проблем стадійності кримінального процесу, термін "стадії" вживає як усталений і такий, що не викликає жодних сумнівів в його однозначності. Між тим, це далеко не так. Даний термін дійсно є усталеним, але його змістовне наповнення, назви і система стадій кримінального процесу до цього часу на належному (такому, що задовольняє потреби теорії, практики і навчального процесу) рівні не досліджені.

В.М. Кобяков ще в 1983 році писав: "Проблеми сутності і призначення стадій кримінального судочинства ще не приділено тієї уваги, на яку вона по праву заслуговує. До цього часу немає спеціального монографічного дослідження, присвяченого стадійному характеру кримінально-процесуальної діяльності"¹. Минуло більше двадцяти років. Як не дивно, але до цього часу стадійність кримінального процесу на монографічному рівні залишається не дослідженою. Між тим, від того якою буде кількість стадій кримінально-процесуальної діяльності значною мірою залежить наскільки ефективною і тривалою

---

¹ Кобяков В.М. О стадийности уголовного судопроизводства и единстве уголовно-процессуальной формы / В.М. Кобяков / // Уголовно-процессуальные формы борьбы с правонарушениями. - Свердловск, 1983. - С. 16.

буде практична діяльність органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду у кримінальних справах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У теорії кримінального процесу приділялася певна увага дослідженню стадій кримінально-процесуальної діяльності. Свої роботи цій тематиці присвятили такі учені як В.С. Зеленецький, В.М. Кобяков, Л.М. Лобойко, О.Р. Михайленко, О.І. Пашинін та інші. Роботи цих та інших учених присвячені дослідженню такого поняття як стадії кримінально-процесуальної діяльності, тобто частини діяльності, що є різними за змістом та іншими ознаками. Однак у кримінально-процесуальній діяльності реалізуються стадії (процеси) застосування норм права, які є предметом вивчення у загальній теорії права. Проблема ж співвідношення цих стадій між собою, а точніше – розумного їх поєднання під час здійснення кримінально-процесуальної діяльності, не була предметом наукових досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Для виконання у цій статті поставлені наступні завдання: 1) з'ясувати як співвідносяться між собою "традиційні" стадії кримінально-процесуальної діяльності і стадії застосування норм права; 2) дослідити чи є виправданими повтори процесуальних дій у різних стадіях діяльності у кримінальній справі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Можна припустити, що стадії кримінально-процесуальної діяльності досліджувалися фрагментарно через складність питання про стадійність кримінального процесу. Слід відразу зазначити, що дане питання не є суто теоретичним. Воно має безпосереднє практичне значення, у тому числі і у плані забезпечення прав суб'єктів процесу, і особливо тих із них, які зацікавлені у результатах провадження у кримінальній справі. Приміром, від того наскільки логічно побудована система процесуальних стадій, напряму залежить реалізація права особи на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку (ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод¹), бо кримінальний процес за такої системи стадій буде про-

---

¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // Офіційний вісник України. - 1998. - № 13. - Ст. 270.

ходити їх швидко і зрозуміло для суб'єктів. У той же час у громіздкій системі стадій процесу його суб'єктам буде важко розібратися. Процес триватиме довше. Отже реалізацію прав осіб буде ускладнено.

Питання про стадії будь-якого правозастосовного процесу у вітчизняній юридичній літературі розглядається з двох позицій. Насамперед з позиції загальної логічної послідовності будь-якої правозастосовної діяльності (в цьому плані вона розглядається головним чином у загальній теорії права); окрім того, - з позиції розкриття функціонального прояву цієї діяльності під час реалізації норми матеріального права (такий підхід є специфічним для процесуальних наук)¹. Для більш правильної і ґрунтовної характеристики структури правозастосовного процесу "треба розрізняти, з одного боку стадії, що відображають загальну логічну послідовність здійснення правозастосовних дій, з іншого боку, - стадії, які відображають функціональний характер вирішення конкретної справи в залежності від її особливостей, що являють собою послідовні процесуальні дії, які закріплюються в різноманітних правозастосовних актах і мають на меті досягти результату, передбаченого застосовуваною нормою матеріального права"².

Наведені положення стосовно стадій стосуються загальної теорії правозастосовного процесу. Нас же цікавить питання про стадії кримінального процесу, тобто діяльності, здійснюваної у кримінальній справі. Остання хоч і є одним із різновидів правозастосовного процесу, однак має певні особливості. Приміром, у теорії кримінального процесу, як правило, не розглядають стадії його логічної послідовності³, а увагу приділяють, головним чином, стадіям функціональної послідовності, якими традиційно вважають: 1) порушення кримінальної справи; 2) досудове розслідування; 3) порушення державного обвинувачення; 4) попередній розгляд справи суддею; 5) судовий розгляд; 6) апеляційне провадження; 7) касаційне провадження; 8) виконання вироку; 9) перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами; 10) перегляд судових рішень Верховним Судом України.

Слід відзначити, що система стадій функціональної послідовності кримінального процесу не є сталою. Вона розвивається як із ура-

---

¹ Див. Юридическая процессуальная форма: теория и практика / Под общ. ред. П.Е. Недбайло и В.М. Горшенева. - М.: Юрид. лит., 1976. - С. 18.

² Там само. - С. 21.

³ За деякими винятками (див. Лобойко Л.М. Співвідношення стадій логічної і функціональної послідовності в кримінальному процесі / Л.М. Лобойко // Прокуратура. Держава. Людина. - 2004. - № 2. - С. 78-86).

хуванням результатів теоретичних досліджень, так із розвитком законодавства. Так, наприклад, стадія порушення державного обвинувачення була "виведена" із кримінально-процесуальної діяльності у 1979 році В.С. Зеленецьким¹. А стадія перегляду судових рішень Верховним Судом України виникла у зв'язку із прийняттям Закону України від 7 липня 2010 року "Про судоустрій і статус суддів" і внесенням у зв'язку із цим відповідних змін до КПК (глава 321)².

Реалізація норм кримінального права під час провадження у кримінальній справі відбувається у відповідності до визначених нормами кримінально-процесуального права стадій. "Розвиток процесуальної діяльності по стадіях ... вимагає від осіб, які її здійснюють, постійно виходити із завдання застосування кримінального закону"³. В.М. Горшенев як особливість традиційного юридичного процесу, до якого належить і кримінальний процес, відзначав, що цей процес завжди і безпосередньо пов'язаний із здійсненням операцій з нормами права на основі стадій правозастосовної діяльності ...⁴.

Отже, у контексті нашого дослідження можна стверджувати, що у кримінально-процесуальній діяльності фактично реалізується, як мінімум, два процеси: суть кримінальний процес і процес застосування норми кримінального права. Кожний із цих процесів має власні стадії. Стадії першого називають стадіями функціональної послідовності, а стадії другого – стадіями логічної послідовності. До числа останніх, як відомо, належать: 1) встановлення та аналіз фактичних обставин справи або ситуації, що потребує врегулювання чи вирішення; 2) вибір та встановлення автентичності тексту норми права (юридична кваліфікація); 3) прийняття рішення у справі; 4) заключна стадія, на якій здійснюються фактичні дії, завдяки чому норма права,

---

¹ Зеленецький В.С. Возбуждение государственного обвинения в советском уголовном процессе / В.С. Зеленецкий. - Х.: Вища школа, 1979. - 144 с.

² Закон України від 7 липня 2010 року "Про судоустрій і статус суддів" // Офіційний вісник України. - 2010. - № 55. - Ст. 1900.

³ Демократические основы советского социалистического правосудия / Гурев П.П., Каминская В.И., Мельников А.А., Савицкий В.М. и др. Под общей ред. М.С. Строговича. - М.: Наука, 1965. - С. 93.

⁴ Горшенев В.М. Природа юридического процесса как комплексной системы / В.М. Горшенев // Акт. проблемы юридического процесса в общенародном государстве. - Ярославль, 1980. - С. 5.

її настанови впроваджуються в життя¹. Протягом усієї кримінально-процесуальної діяльності стадії логічної і функціональної послідовності співіснують.

Процес логічної послідовності застосування норм кримінального права немов би "розчиняється" у функціонально-часовій послідовності структурних елементів кримінального процесу. Послідовна реалізація стадій функціональної послідовності кримінального процесу спрямована на досягнення кінцевого результату – застосування норми кримінального права до конкретної життєвої ситуації шляхом визначення остаточної кваліфікації діяння. Таке твердження цілком узгоджується із загальним функціональним призначенням кримінального процесу як механізму реалізації норм кримінального права².

Стадії логічної послідовності обмежені у часі термінами кримінально-процесуальної діяльності, встановленими законом. При чому декілька стадій логічної послідовності можуть одночасно існувати як у одній, так і у декількох стадіях функціональної послідовності. Наприклад, стадії встановлення та аналіз фактичних обставин справи або ситуації, що потребує врегулювання чи вирішення; вибір та встановлення автентичності тексту норми права (юридична кваліфікація); прийняття рішення у справі можуть бути реалізованими декілька разів, тобто у кожній із стадій: порушення кримінальної справи, досудового розслідування, судового розгляду тощо, аж до стадії виконання вироку та інших судових рішень. Остання ж приміщує у собі лише одну із стадій логічної послідовності, а саме – заключну стадію, на якій здійснюються фактичні дії, завдяки чому норма кримінального права впроваджується у життя.

З метою оптимізації системи стадій кримінально-процесуальної діяльності важливим є розгляд питання про розумне співвідношення стадій функціональної та логічної послідовності.

Якщо виходити із чинного кримінально-процесуального законодавства, то основний обсяг діяльності із встановлення фактичних обставин, кваліфікація діяння і прийняття рішення, припадає на стадії порушення кримінальної справи, досудового розслідування та судового розгляду. У цих трьох стадіях (функціональних) послідовно із

---

¹ Теорія держави і права / За заг. ред. С.Л. Лисенкова, В.В. Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 214.

² Лобойко Л.М. Стадії кримінального процесу: навч. посібник / Л.М. Лобойко. – К.: ЦНП, 2005. – С. 17.

застосуванням різних за змістом, але не суттю, пізнавальних засобів здійснюються перші три стадії логічної послідовності. Чи є раціональним такий підхід до конструювання стадій кримінально-процесуальної діяльності, коли у функціональних стадіях виконуються по суті схожі види діяльності?

Питання про скасування у вітчизняному кримінальному процесі стадії порушення кримінальної справи ставилося у юридичній теорії багатократно і багатьма ученими. Як модифікація вирішення даного питання є пропозиції щодо розширення кількості слідчих дій у стадії порушення справи. Як одні, так і інші пропозиції спрямовані по суті на об'єднання (злиття) стадій порушення кримінальної справи і досудового розслідування. Тут немає потреби зупинятися на дискусії, що до цього часу триває у процесуальній літературі. Останньою за часом науковою роботою, де доволі повно викладені точки зору учених-процесуалістів з даного приводу, є монографія О.І. Пашиніна¹.

Висловимо власний погляд на вирішення проблеми об'єднання зазначених стадій, але у контексті співвідношення досудового провадження із судовим, а саме – стадії судового розгляду.

Стадія судового розгляду оперує даними, що отримані у стадії досудового розслідування (іноді й отриманими у стадії порушення справи). При цьому ставлення суду до даних досудового провадження є не більше ніж як до матеріалів, із якими за активної участі сторін належить працювати, аби вони стали доказами і могли бути покладені у основу вироку. Виходить, скільки б досудових процесів (перевірка заяв і повідомлень про злочини, дізнання, досудове слідство) не існувало все одно дані, що будуть зібрані до суду, для останнього доказового значення не мають.

Попри це законодавець передбачив не однократне отримання інформації із одних і тих же джерел (особа, яка давала пояснення у стадії порушення кримінальної справи, – вона ж свідок у стадії досудового розслідування²), з одних і тих же питань (елементи предмету доказування) у трьох різних стадіях.

---

¹ Пашинін О.І. Актуальні проблеми досудового провадження у кримінальному процесі України: монографія / О.І. Пашинін. – Харків: Кроссрууд, 2009. – С. 99-117.

² У разі, коли кримінальну справу порушує орган дізнання, ця особа може бути свідком "два рази" – під час дізнання, потім – досудового слідства.

Такі повтори були би виправданими, якби йшлося про ітерацію (від лат. iteration – повторення), під якою розуміють повторне застосування математичної операції зі зміненими даними при розв’язанні обчислювальних задач, що дає можливість поступово наблизитися до потрібного результату¹. Віднедавна про ітерації почали говорити і у юридичній літературі, зокрема, у тій, що стосується діяльності суду. Так, Е.М. Мурадян вважає, що до числа ітерацій у процесі належать: 1) повторна процесуальна дія; 2) повторно виконана судова процедура; 3) судова процедура, заснована на попередніх, яка несе елементи попередньо виконаних; 4) повторення уже виконаної процесуальної дії в іншій формі; 5) повторне виконання процесуальної дії в іншому процесуальному режимі; 6) повторний розгляд справи у тій же чи іншій інстанції².

Чи є повтори виправданими і чи допомагають вони у як найскорішій реалізації стадій логічної послідовності у кримінальному процесі, тобто у якнайшвидшому вирішенні кримінальної справи і виконанні ухвалених рішень?

Слід відразу зазначити, що відповідь на дане питання не може бути однозначною. По-перше, поспішність у такій сфері людської діяльності, якою є кримінально-процесуальна діяльність, є не завжди корисною з огляду на важливість тих питань, які вирішуються у кримінальній справі, а також на ступінь обмеження прав людини. По-друге, тривалість є однією із "противних" якостей процесу, хоча вона об’єктивно є наслідком визнання пріоритету завдання щодо повного, всебічного, компетентного, всеохоплюючого з’ясування сутності і обставин справи³. Тут із Е.М. Мурадян можна цілком погодитися. А от із її безапеляційним твердженням про те, що стадійність процесу має значення фільтру для діагностування і очищення справи від елементів чужорідних, шкідливих для правосуддя, погодитися важко⁴.

Не завжди стадійність кримінального процесу може бути таким фільтром. У випадку зі стадіями порушення кримінальної справи і

---

¹ Данилюк І.Г. Сучасний словник іншомовних слів для середньої і вищої школи. – Донецьк: ТОВ ВКФ "БАО", 2008. – С. 199.

² Мурадян Э.М. Судебное право / Э.М. Мурадян. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2007. – С. 510-512.

³ Мурадян Э.М. Зазн. праця. – С. 506.

⁴ Мурадян Э.М. Зазн. праця. – С. 507.

досудового розслідування вести мову про "фільтрування" майже не доводиться. Та й про ітерації, як про корисне явище, тут не скажеш, бо справа для "покращення результату" не може повертатися із стадії розслідування у стадію порушення справи.

Якщо говорити "математичною мовою", то про ітерації як про корисне для кримінального процесу явище, можна стверджувати лише тоді, коли "операція" (процесуальна дія) здійснюється із урахуванням нових даних. У більшості ж випадків, коли від особи спочатку відбирають пояснення, а після порушення справи вона дає показання, обставини, щодо яких вона це робить, є тотожними. За таких умов користь від повторного провадження дії, м'яко кажучи, є сумнівною, а по суті вона взагалі відсутня.

Звичайно, у кримінальному процесі є ітерації, що спрямовані на удосконалення процесуального результату. Як приклад можна навести очну ставку під час досудового розслідування, коли особу допитують повторно із урахуванням нових даних – показань іншої особи, які суттєво суперечать показанням першої. Але це відбувається у межах однієї стадії.

Чисельні повтори процесуальних дій, у яких предмет є однаковим, є не сприяють ефективності кримінального процесу і його адекватній тривалості¹.

Викладене дозволяє сформулювати пропозицію щодо перейняття європейського досвіду у частині врегулювання давання показань свідками. Практика кримінального судочинства у європейських державах йде наступним шляхом. Під час досудового провадження особи дають поліції і прокуророві пояснення без попередження їх про кримінальну відповідальність за надання неправдивої інформації (як за нашою протокольною формою досудової підготовки матеріалів). А от у судовому засіданні свідка попереджають про кримінальну відповідальність або пропонують поклястися у тому, що він буде говорити правду. У такий спосіб забезпечується достовірність показань свідка. Окрім того, у свідка немає побоювання сказати щось не так, як це він

---

¹ Під адекватною тривалістю кримінального процесу ми розуміємо рівновелику її пропорційність дотриманню принципу повноти та всебічності дослідження обставин кримінальної справи і розумності строків провадження.

зробив під час досудового провадження. А суд не постає перед вибором – які показання покласти в основу вироку¹. Запровадження цієї пропозиції до кримінально-процесуального законодавства наблизить український кримінальний процес до реалізації відомо англійського процесуального правила "у футбол грають один раз". Тобто основна процесуальна "гра" має відбуватися у судовому засіданні за участі сторін, а не три і більше разів, як це має місце зараз у вітчизняному кримінальному процесі.

На основі проведеного у цій статті дослідження можна зробити наступні **висновки**: 1) стадії логічної послідовності немов би "розчиняються" у стадіях функціональної послідовності кримінально-процесуальної діяльності. Тому можна стверджувати про існування у кримінально-процесуальній діяльності двох понять: а) *стадії діяльності* (порушення кримінальної справи, досудове розслідування тощо); б) *стадій у діяльності* (з'ясування фактичних обставин справи; їхня кваліфікація тощо); 2) повтори процесуальних дій у різних стадіях кримінально-процесуальної діяльності є не завжди виправданими, бо вони багатократно виконують одне й те ж завдання – з'ясування фактичних обставин справи.

Тема стадійності кримінально-процесуальної діяльності є доволі об'ємною. Тому для її повного опрацювання потрібно здійснювати подальші дослідження. Останні є доцільними за такими **напрямами наукових розвідок**: 1) аналіз співвідношення окремих стадій логічної послідовності з окремими стадіями функціональної послідовності; 2) на підставі виявлення закономірностей співвідношення стадій логічної і функціональної послідовності дослідити можливість зменшення кількості останніх.

---

¹ Формально суд повинен покладати у основу вироку ті показання, які особа дає під час судового розгляду. Однак психологічно судді усе таки не можуть "позбавитися" впливу показань, викладених свідком у протоколах допиту, складених під час розслідування. Окрім того, закон передбачає оголошення судом показань свідка, даних ним під час дізнання та досудового слідства, у випадку наявності істотних суперечностей між показаннями, які свідок дав на суді і під час досудового слідства або дізнання (п. 1 ч. 1 ст. 306 КПК).